

Pregled

skih zemalja srednjovjekovne feudalne okove i otvorila puteve brzega razvitka. U revoluciji 1848 prvi put se proletarijat suprotstavio buržoaziji i otpočeo »prvu veliku bitku između dvije klase na koje se dijeli savremeno društvo«, prvi je put snažno udario na buržoasku državu čvrsto riješen da je ruši, a ne više samo da je popravlja. Ovaj udarac ponovio se još snažnije u 1871 i ostvariće se, ma i kratkotrajno. Pariška komunja. Od februarske revolucije rasla je snaga proletarijata i izgrađivala se njegova svijest na iskustvu sve oštrije klasne borbe i na revolucionarnoj teoriji marksizma. Kroz klasnu borbu i revolucionarnu teoriju proletarijat se pripremao na odlučnu bitku da se pod rukovodstvom partije proletarijata, Komunističke partije boljševika, stavi na čelo milionskih narodnih masa Rusije da ih povede u odlučnu borbu, da u Velikom oktobru 1917 sruši eksploatatorsku državu i da na njezinim ruševinama stvori državu radnog naroda na jednoj šestini zemljine kugle. Od tada Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika visoko je podigao pobjedničku zastavu proletarijata oko koje se kupe sve demokratske snage svijeta, svi slobodoljubivi narodi, svi iskreni prijatelji progresa za koju su padale žrtve proletarijata u revoluciji 1848.

Ante Babić

СТАНОВНИШТВО БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ЗА ПОСЛЕДЊИХ 100 ГОДИНА (1840—1940)

За vrijeme bosanskih vladara u srednjem vijeku bila je Bosna slabo naseljena, kao i ostale balkanske države.

Koliko je bilo stanovništva u Bosni za vrijeme kraljevstva i za skoro cijelo vrijeme turske uprave, ne zna se. Zvaničnog popisa nije bilo, i nema ni potpunih privatnih zapisa. Jedino su katoličke misije vodile u svojim inventarima podatke o broju katolika u Bosni. Pravoslavni popovi i njerske starješine nisu u tome pogledu radili skoro ništa. Veliki broj njih nije vodio ni podatke o umrlih, rođenim i prisutnim, a zbog plaćanja bira vladavima, koji se plaćao po glavama, nije bilo ni oportuno da se to vodi. Tako se dogodilo, da pravih popisa pravoslavnog stanovništva nije bilo, ni po parohijama, ni na koji drugi način.

Odmah iza propasti, pa kroz čno šesnaesti, sedamnaesti i osamnaesti vijek, za vrijeme Turaka, bile su u Bosni teške i naredovne prilike. Na dnevnom redu su raznoradni meteži, ratovanja, nasilno preselavanje. Bježanje rije od zuluma u zemlje izvan Bosne, ustajni, odvođenje u robljstvo i u jenuare, rane bolesti i epidemije (kuge). Sve to odražavalo se na populaciju zemlje i čeno brojno stanje mnogo se mijenjalo. Stanovništvo je znatno opalo, a pojedini krajevi opustošeni. Kurinskih, tumač kraljevstva kralja Ferdinanda sultanu Sulajmanu 1630 godine, koji je na putu

Становништво Босне и Херцеговине за последњих 100 год. (1840—1940)

у Цариград прошио кроз Босну, изводи три велика разлога зашто Босна није добро насељена: куге, бјежање раје од силних терета и помета и узимања у Јанкичаре (од спахог села 3—5 изјављених и најдравијих маџдаџа).¹⁾ Католичке мисије у Босни забиљевале су велико опадање становништва. Тако су оне констатовале, да је у Босни 1743 године (послије ратовања и похода принца Савојског кроз Босну) било католика само око 44.000. Разлици православних калуђера говоре о великој погибљи и страдању народа од куге, разних болести, насиља, убијања и одвођења у Јанкичаре. Све је то проређивало народ и пушталило земљу.

Споменути Куршешкић не наводи колики је број становништва у Босни био око 1530 године. Он дијели Босну на два дијела: на Доњу Босну (од Уне до Сарајева), и на Горњу Босну (од Сарајева до Звечана, Митроваце). У Доњој Босни спомине три врсте становништва: римокатолике, Србе (Србија) и Турке. У Горњој Босни су, по Куршешкићу, само Срби и Турци. Колико је које вјере и народности и у којој сразмјери било у Горњој Босни и Доњој Босни, не говори ништа.

Већ по пропасти Босне спомињу се у Босни три вјере: муслиманска, католичка и православна. Колико је које вјере било и у којој међусобној сразмјери, није нигдје званично наведено. Неки писци мисле да је у босанској краљевини било више католика, него православних, а неки опет обрнуте Рачки у својој књизи о Богомилима и Патаренима²⁾ спомиње, да је папски посланик у Босни јављао у Рим из Босне 1232 године, »да су становници ове земље великим дијелом окружени кривовјерском опачицом.«³⁾ Угарски краљ Бела IV тукао се 1244 године, да је »у Босни опачива кривовјерска тако силно маха претела, да имаде у оних сраних веома мало репловатеља и штоватеља праве вјере.«⁴⁾ Око 1440 године, за вријеме краља Степана Томе, било је у Босни »Патарена и православних много више него католика.«⁵⁾

Као што је прије речено, католичке мисије у Босни слале су од времена до времена у Рим извјештаје о стању католика у Босни, па су узгред појкада спомињали и остале вјере. Папински легат Иван Кардинал послао је доминиканца Николу Барбуцију у Лајце 1459 године. Одатле јавља Барбуци: »да краљ тражи помоћ, јер се сам с Турцима не може борити због »манихеја«, који би више вољели Турке него кршћане, а умало да није већи дио становништва манихејски«. Атанасије Георгицеца шаље 1626 године цару Фердинанду II извјештај о своме путовању у Босну, па вели: »Католика има у краљевству босанском 250.000«. За православне каже: »Шизматика у овом краљевству има већи број него католика, којима управљају њихови попови и калуђери у духовним стварима и који су прије реформе календара били много прили и пријатељи са католицима«. За Турке вели: »Далеко је већи

¹⁾ П. Матковић: Путовања по Балканском полуострву XVI вијека. Рад Југославенске Академије, књига 56.

²⁾ Рачки Фрањо Др.: Борба Јужних Славена за државну независност — Богомили и Патарени. II издање, Београд 1931 године.

³⁾ Ibidem, 402.

⁴⁾ Ibidem, 410.

⁵⁾ Ibidem, 468.

број католика и шизматика него Турака.⁶⁾ Бискуп босански Марцијан Ма-
равић Јапац у Рам 1655 године, да су становници Босне већином цјелоном
Муслимани од порода, а деломнице потурчењаци. Осим њих има католика
и хришћана. Жидова има једино у Сарајеву, а Цигана посвудје. За асела-
вање католика из Босне наводи бискуп да је последних 10 година иселило
на Босне због неспољивости стања и неописаних прогона преко 2000 на-
толика обители у Угарску. Број католика сине на 73.383. У босанској земљи
станују католици помијешани са муслиманима и хришћанима; и једних и
других има веома много.⁷⁾

Према «Општем прегледу умножавање католика и фрањевана у Босни
и Херцеговини, састављеном према извјештајима апостолског никаријата за
Б. и Х., развој католика од 1743—1877 био је овакав: Године 1743 — 43.822;
године 1779 — 76.439; године 1840 — 128.192; године 1877 — 199.192 станов-
ника. За вријеме од 134 године порастао је број католика за 150.370 душа.⁸⁾
По љетопису фрањевачког самогтана у Сутјесци⁹⁾ било је у Босни 1773 год.
66.896; год. 1777 — 71.432 и год. 1837 — 121.530 католика. Др. Ото Блау
публиковао је у својој књизи «Reisen in Bosnien u. Herzegovina»¹⁰⁾ податке
о броју католика у Б. и Х., што их је добио од званичне католичке страже.
По тим подацима број католика у Б. и Х. 1867 године износио је око 181.000
душа.

Иако у вријеме турске управе у Босни није било све до 1851 године
пописа цјелокупног становништва, ипак се не може рећи да није било ни-
каквог пописа. Турске власти настојале су, да у свако доба буду обавије-
штене о броју лица способних да носе оружје, па су од времена до времена
вршиле попис таквих лица. Тако су у клишком саницаку, под који је у то
вријеме спадао и један дио западне Босне, санџаци Мустаја бег и син му
Мехмед извршили такав попис 1600 и 1624 године, а босански беглербег
Ибрахимпаша Менинбеговић 1620 год. за војску способних лица у Босни.¹¹⁾

Од друге половине 18 вијека имамо више података о броју становни-
штва у Б. и Х., па имамо и званичних пописа којих прије није било. Сви
ти званични и приватни пописи наводе податке по вјерама. Под правосла-
вним наводе се и Срби и не-Срби православне вјере; под католицима Хрвати
и не-Хрвати католичке вјере; под Муслиманима Муслимани Мухамедове

⁶⁾ Неколико прилога к босанској црквеној повиести. Сабрао фра М.
Батинић. Старице Ј. Академије књ. 17, стр. 127—128.

⁷⁾ Два савремена извјештаја о Босни из прве половине XVII стољећа
Приложио Др. Ф. М. Гласник Земалског музеја за Босну и Херцеговину за
1904 године, страна 252—255.

⁸⁾ Младен Лорковић: Народ и земља Хрвата. Издање Матице Хрватске
у Загребу 1939 године, стр. 147.

⁹⁾ Др. фра Ј. Јеловић: Љетопис фрањевачког манастира у Кр. Сутјесци.
Гласник Земалског музеја у Б. Х. XXXVIII-1926, страна 5 и 11 и Гласник
Земаљ. музеја XXXIX-1927, страна 190.

¹⁰⁾ Dr. Otto Blau: Reisen in Bosnien und Herzegovina; Berlin 1877,
стр. 196—224.

¹¹⁾ Прилог за географско-статистички опис босанског пашалука.
Приложио Др. Франц Рачин. Старице Југосл. Академије, књ. XIV, страни
173—174.

Становништво Босне и Херцеговине за последњих 100 год. (1840—1940)

1840—1940

Босански вилајет

Године	Чим је попис	Босна и Херцеговина									
		Право-славних	Мусли-мана	Като-лика	Осталих	Света	Право-славних	Мусли-мана	Като-лика	Осталих	Сага
1840	Фра Ивана Јукића	500.000	384.000	200.000	40.000	1.100.000	400.000	320.000	200.000	10.000	930.000
1851	Званични — Темел	571.756	442.170	185.504	12.742	1.211.712	461.000	362.770	185.000	13.000	1.021.770
1865	Званични	680.500	486.400	257.000	8.180	1.442.000	556.000	389.000	257.000	8.000	1.210.000
1865	Томо Ковачевић	560.000	384.000	180.000	6.000	1.100.000	470.000	303.000	150.000	8.000	890.000
1871	Званични	452.624	619.044	156.768	14.022	1.242.458	340.000	541.000	156.000	5.000	1.042.000
1875	В. Клајта	646.678	480.586	207.119	3.000	1.337.393	520.000	400.000	207.000	1.800	1.127.000
1876	Званични	478.000	619.000	160.000	8.000	1.265.700	410.300	480.400	160.000	3.000	1.053.700
1879	"	—	—	—	—	—	496.485	448.613	209.391	3.675	1.158.164
1885	"	—	—	—	—	—	571.250	492.710	269.788	6.343	1.339.091
1885	"	—	—	—	—	—	673.246	548.632	334.142	12.074	1.568.092
1910	"	—	—	—	—	—	825.919	612.137	434.061	26.428	1.898.044
1921	"	—	—	—	—	—	828.162	588.246	443.914	28.000	1.888.029
1931	"	—	—	—	—	—	1.028.134	718.079	547.949	29.393	2.323.555
1940	Прилици	—	—	—	—	—	1.261.300	880.720	672.120	36.250	2.850.396

цигама и Јевреји наводе се обично засебно. Територија на која се за пријема Турске односе послије захвата округе: сарајевски, зворнички, травањски, бихаћки, мостарски, новопазарски. У мостарском округу налази се и један мали дио данашње области Црне Горе (крај овог Никшића и Корјенића). То је био тако звали Босански вилајет у ширем смислу ријечи. Послије окупације Б. и Х. 1878 године, отцијепљен је од Босанског вилајета Новопазарска Санџак и они дијелови западне Црне Горе и остави териториј назван Босна и Херцеговина (у данашњем опсегу).

1) Од приватних лица први је дао доста приближан и вјеродостојан број становништва Босанског вилајета фра Иван Лукић Бањалучанин у Српско-далматинском магилану за 1841 годину.¹²⁾ По његовој процјени било је 1840 године у Босанском вилајету око 1,100.000 душа; хришћана око 500.000, кршћана око 200.000, муслимана око 384.000, а Јевреја око 16.000. Пошто је становништво у Новопазарском Санџаку и у оном дијелу Херцеговине што је после пришао Црној Гори износило око 15-16% свега становништва у вилајету, могло је те године бити у Босни и Херцеговини, у данашњим границама, око 930.000. Од тога је било православних око 400.000, католика око 200.000 и Муслимана око 320.000.

2) Турска управа у Босни извршила је више пописа становништва: 1851, 1865, 1871 и 1876 године. Први је био 1851, а посљедњи 1876 године. Ови пописи нису били поуздани из много узрока. Аљавост при попису, погрешност, хотимицио смањивање броја иновјераца, смањивање броја становништва уопште због плаћања пореза, који се плаћао по мушким главама, карактеришу ове пописе. Посљедица свега тога је, да ови званични пописи, у већини случајева, наводе знатно мањи број становништва него што га је доиста било. Има случајева гдје су очито и претјеривали. Према првом значајном попису било је у Босни заједно са Новопазарским Санџаком, без Херцеговине, 444.478 мушких глава, и то: муслимана 175.177, хришћана 263.587, Јевреја 1.074 и Цигана 4.640.¹³⁾ Овај турски попис није дијелио хришћане, него је католике и православне узимао заједно. Осим тога овај попис није стварно вршен према главама, него према броју кућа. Он је, према Хилфердингу и на штету броја хришћана, чији је број власт турска настојала да прикаже мањим.

Аустријски конзуларни чиновник у Босни за пријеме Турске управе Густав Темел¹⁴⁾ је, према тадањем (1851 год.) броју кућа, за житељство Босне (мушко и женско) израчунао 1,003.800, а за Херцеговину 207.972, тако да је за целокупно житељство Босанског вилајета 1851 године израчунао 1,211.772 становника. (Он је број кућа помножио са 7, рачунајући да на једну кућу отпада просјечно по 7 душа.) Од 1,211.712 душа било је: православних 571.750 или 47%, муслимана 442.170 или 36%, католика 185.504 или 15,30%, Цигана и Јевреја 12.742 или 1,07%. Те године било је, по Темелу, у Ново-

¹²⁾ Земљописно-повјестно описане Босне; Српско-Далматински Магилан за 1841 година, стр. 26-29.

¹³⁾ Хилфердинг А. Милићевић М: Босна (из путовања по Босни), Београд 1850, страна 43.

¹⁴⁾ Gustav Thoenel: Beschreibung des Vilajet Bosnien, Wien, 1867, стр. 75-78.

Становништво Босне и Херцеговине за последњих 100 год. (1840—1940)

новопазарском Санџаку око 142.000, док је у овом дијелу моштирском окупи што је по Берлинском конгресу пришло Црној Гори било, по Петеричу, око 400.000 душа.¹⁵⁾ Кад се оба та броја одбију од наведеног броја душа у цијелом вилајету, онда је те године у Босни и Херцеговини, у данашњим границама, било око 1.021.770 душа. Пошто у Новопазарском Санџаку и овом дијелу источне Херцеговине није било католика, то је у Босни и Херцеговини остао број католика 185.804, а број муслимана и православних сачињено се за 190.000, и то број православних за око 110.000, а муслимана за око 80.000. Према томе у границама данашње Босне и Херцеговине било је те године: православних око 461.000, муслимана око 362.300, католика око 185.000 и осталих око 13.000.

3) Званични попис од 1865¹⁶⁾ године наводи да је у Босанском вилајету било 721.031 мушких глава. Од тога је било 344.777 православних, 243.293 муслиманских, 128.960 католичких и 4.091 јеврејских. У цијелом вилајету било је дакле око 1.442.000 душа: православних око 689.500, муслиманских око 486.400, католика око 257.000 и Јевреја око 8.180. Кад се од тога броја одбије Новопазарски Санџак и онај источни дио Херцеговине (око 220.000), онда је те године било у Б. и Х. православних око 556.000, муслимана око 389.000, католика око 257.000 и Јевреја око 8.000, свега око 1.210.000.

За 1865 годину имамо прорачун становништва у Босни-вилајету и под Томе Ковачевића, аутора књиге »Опис Босне и Херцеговине«.¹⁷⁾ Он наводи да је те године било у цијелом вилајету око 1.100.000 становника: православних, католика и муслимана око 1.096.000, а Јевреја и Цигана 8.500. Православних је било по Т. Ковачевићу око 560.000, католика око 150.000, а муслимана око 384.000. Кд се овде одбије становништво Новопазарског Санџака и онај дио источне Херцеговине (око 170.000) онда је у Б. и Х. било око 930.000 становника (православних око 470.000, католика око 150.000, муслимана око 300.000 и осталих око 8.000.)

5) Званични турски попис од 1871 године наводи у Босни са Новопазарским Санџаком 539.300, а у тадањој Херцеговини 81.929; свега 621.229 мушких глава, или око 1.242.458¹⁸⁾: православних 452.624, муслимана 619.044, католика 156.768, Јевреја и Цигана 14.022. Кад се одбије на Новопазарски Санџак и онај дио Херцеговине што је касније припадао Црној Гори око 200.000, онда је те године било у данашњој Б. и Х. око 1.042.000: православних око 340.000, католика око 156.000, муслимана око 541.000, осталих 5000.

Кад се овај попис срвни са оним званичним из 1865 године, види се колико су ова званични пописи били несигурни и одока. Види се и то, како се све више крије број мушких глава због плаћања пореза и војнице, коју су плаћали хришћани, и како се с планом повећана број муслимана из штету хришћана.

¹⁵⁾ Попис мјеста и житељства у Б. и Х. Сарајево 1896, стр. XIV.

¹⁶⁾ Гласник Српског Ученог Друштва, књ. XX старог реда, Београд 1865, стр. 222—227.

¹⁷⁾ Томо Ковачевић: Опис Босне и Херцеговине, Београд 1865, стр. 18—22.

Преглед

Овај турски попис од 1871 године приближан је попису шта га је објавио Томо Ковачевић, па према њему можемо узети и број становника по ајерима у цијелом вилајету и у Б. и Х., у ужем смислу.

6) Турски званични попис од 1876 године наводи да је те године било у Босанском вилајету око 1.263.700 душа, и то: 619.044 муслимана и 644.656 иновјераца. Кад се од тога броја одбије око 210.000, колико је отицало отприлике на Новопазарски Санџак и онај дио Херцеговине, онда је у Б. и Х. те године било је око 1.053.700, (православних око 410.300, муслимана око 480.400, католика око 160.000 и осталих око 3.000.)

Овај је попис несигуран, јер је у то вријеме велики дио Босне и Херцеговине био под захватно устанак, па се попис није могао извршити на цијелој територији.

7) По Вјекославу Клаићу било је у Босанском вилајету 1876 године 1.337.293 душа: православних 646.678 (48.90%), католика 207.119 (15.50%), муслимана 480.596 (35.90%), Жидова 3.000 (око 9.20%). Кад се одбије приближан број становника у Новопазарском Санџаку (око 210.000), онда је, по Клаићу, 1876 године било у Б. и Х. око 1.127.000 становника (православних око 520.000, католика око 207.000, муслимана око 400.000 и осталих око 1.800.)

8) После окупације Б. и Х. извршила је Аустрија 1879 године први свој званични попис становника (Новопазарски Санџак и онај мали дио источне Херцеговине отпао је сада од Босна-вилајета).²⁰⁾ По томе званичном попису било је те године у Б. и Х. 1.158.164 душа; православних 496.486 (42.88%), католика 209.391 (18.08%), муслимана 448.613 (38.75%) и осталих 3.675 (0.31%). Овај је попис био доста сумаран.

9) После 6 година (1885)²¹⁾ извршен је детаљнији и изданији попис. Те године било је у Б. и Х. 1.336.091 становник: православних 571.250 (42.76%), католика 265.788 (19.88%), муслимана 492.710 (36.88%) и осталих 6.342 (0.47%).

10) Године 1895 извршен је нови попис. По томе попису било је у Б. и Х. 1.568.092 душа: православних 673.246 (42.94%), муслимана 548.632 (34.99%), католика 334.142 (21.31%) и осталих 12.072 (0.76%).²²⁾

11) По попису од 1910 године било је у Б. и Х. 1.898.044 душа: православних 825.918 (43.49%), муслимана 612.137 (32.25%), католика 434.061 (22.87%), и осталих 26.428 (1.39%).²³⁾

За вијене бивше Југославије извршена су два пописа 1921 (сумаран и 1931 детаљан).

²⁰⁾ Вјекослав Клаић: Босна, Загреб 1878. Издање Матице Хрватске, стр. 72.

²¹⁾ Штатистика мјеста пуцањства Босне и Херцеговине, службено издање, Сарајево 1880.

²²⁾ Штатистика мјеста и житељства Босне и Херцеговине, службено издање, Сарајево 1886.

²³⁾ Главни резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини, службено издање, Сарајево 1896.

²⁴⁾ Резултати пописа житељства у Босни и Херцеговини, службено издање, Сарајево 1912.

Становништво Босне и Херцеговине за последњих 100 год. (1840—1940)

12) По попису од 1921 године било је у Б. и Х. 1.893.929 душа. Од тога је било православних 829.162 (43,82%), католика 443.914 (23,48%), муслимана 888.247 (31,07%), и осталих 28.636 (1,58%).²⁹⁾ Код се резултати овога пописа упореде са резултатима пописа од 1910 године, констатира се да је био прираст становника за 10 година проишао за вријеме првог свијетског рата (око 450.000).

13) Попис од 1931 године био је детаљнији. Те године било је у Б. и Х. 2.323.555 душа: православних 1.028.134 (44,25%), католика 547.949 (23,58%), муслимана 718.079 (30,90%), осталих 29.333 (1,27%).³⁰⁾

14) По апроксимативном прорачуну било је у Б. и Х. 1940 године (уочи рата) 2.850.396 становника. Код се задржи исти односи проценат као и код пописа од 1931 године, онда је 1940 године било православних око 1.261.300, муслимана око 880.720, католика око 672.120 и осталих око 36.250.

II. Код се уоче и упореде пописи (званични и приватни) за вријеме Турске, Аустрије (званични) и Бишке Југославије (званични), онда се издвајају највјесне карактеристичне ствари:

а) За вријеме Турске диференцирају се приватни и званични пописи знатно. Приватни пописи наводе каткада већи, а каткада мањег броја становника него званични пописи, који су доста површни и несигурни. Диференције иду у стотине хиљада. Осим тога званични пописи показују тенденцију да прикажу већи број муслимана, а мањи број иновјераца. Званични пописи убрајају све иновјерце заједно и не дјеле их. Муслимани крију број мушких глава због пореза, а хришћани због војнице и владиног бара. Католички шематизми су доста сигурни, док су подаци православних ако их има, нетачни и непоуздани. По турским подацима однос између муслимана и иновјераца креће се од 7:11 до 102:107. По попису од 1865 године, гдје су наведене засебно све три вјере, однос између православних, муслимана и католика наведен је као 5,6:3,8:1,5. Код приватних пописа тај однос обилежио је углавном са 4:3:2 или са 5:4:2. Од 1851 до 1876 године, то јест за 25 година, повећао се, по званичном попису, број становника Босне и Херцеговине од 800.000 на 1.050.000 тј. за 250.000. По приватним пописима пораст за то вријеме био је око 220.000. По турским пописима проценат православних у Босни кретао се од 40% до 44%; проценат муслимана од 38% до 42%; проценат католика од 20% до 16%. По приватним пописима односни проценти били су другачији: за православне од 44% до 50% (Клајић и Ковачевић); за муслимане од 30% до 34%; за католике од 14% до 15%.

б) За вријеме Аустрије бројни прираштај код православних је нормалан, природан, а код католика и муслимана ненормалан. За 31 годину (1879—1910) број православних је порастао од 496.485 на 825.418 тј. повећао се за 328.933 или са 66%. За то исто вријеме порастао је број католика за 224.670 (од 209.391 на 434.061) или за 107%; док је број муслимана порастао само за 163.524 (од 448.613 на 612.137) или за 36%. Пошто је просјечни прираштај код свих ових вјера, који живе у скоро једнаким приликама и ус

²⁹⁾ Резултати пописа становништва у Краљ. Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1924.

³⁰⁾ Статистички годишњак Краљ. Југославије за 1932 год., Београд 1934.

Преглед

истом тлу, скоро једнак, то се конститује, узимши прилику православних као нормалу основцу, да је прилику католика скоро два пута већа од нормале, а број муслимана скоро два пута мањи од нормале. То су углавном последице досељавања Једних, а иселавања других (Под католицима рачунају се Хрвати, Пољаци, Чеси и друге нације католичке вере, такође као што су под православним рачунају Срби и други православне вере). Досељавање се углавном односи на католике који нису Хрвати и који у вријеме окупације није скоро ни било у Б. и Х. (По попису од 1910 било је Чеха, Пољака, Нијемаца, Мађара и Словенца око 60.000. Скоро су сви досељени за вријеме Аустрије).

Процент појединих конфесија за вријеме Аустрије према целокупном становништву мијења се код неких знатно. Код православних крето се од 42,88% до 43,49% (тј. повећао се за 0,61%); код муслимана опао је од 38,73% на 32,25% (одно за 6,48%); под католика од 18,08 до 22,87% (повећао за 4,79%); код осталих од 0,31% до 1,39% (повећао за 1,08%).

а) За вријеме бивше Југославије. Процент становника остао је код свију вјера скоро исти какви је био при слоу Аустрије: код православних око 44%, код муслимана око 31% и код католика око 23%. Неког већег досељавања или иселавања није било, па је све остало углавном исто. Пописи нису показивали тенденцију смањивања или повећавања броја појединих народа или вјера.

г) За вријеме од 100 година (од 1840 до 1940) број Православних у Б. и Х. утростручно се, број муслимана мање него утростручно, а број католика учетверостручно. Повећање кромлика иде углавном на рачун досељавања католика нехрвата, а умањивање муслимана на рачун иселавања. Број целокупног становништва утростручно се за 100 година. То се може узети као нормално.

д) Кад је Турска изашла из Босне, било је: православних 500.000, муслимана око 400.000, католика 200.000: свега око 1.100.000 становника.

Кад је Аустрија истјерана из Босне, било је: православних око 900.000, муслимана око 640.000, католика око 480.000: свега око 2.000.000 становника.

Кад је провала бивша Југославија, било је православних око 1.320.000, муслимана око 970.000, католика око 720.000. Свега око 3.000.000 становника.

е) Сразмјерно намећу појединих конфесија у Б. и Х. вјере је за ових 100 година отприлике око 4:3:2, а по броју душа појединих конфесија ишла је редом: православни, муслиман, католици, Јевреји; остале конфесије биле су слабо заступљене.

Ђорђе Пејановић